

---

# Дослідження

---



УДК 811.161.2+81'374

*Тетяна Цимбалюк-Скопненко (м. Київ)*

## УКРАЇНСЬКА АВТОРСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*У статті проаналізовано деякі аспекти розвитку української авторської лексикографії на тлі відповідних словникарських практик кількох слов'янських країн. Проведене порівняння вітчизняного досвіду створення словників мови письменників з найвідомішими білоруськими, польськими й російськими авторськими словниками дасть змогу накреслити подальшу перспективу розвитку національної письменницької лексикографії.*

**Ключові слова:** *лексикографія, словник, мова письменників, історія української літературної мови.*

<...> Словникова робота, що ґрунтується винятково на семантиці, потребує особливо тонкого сприйняття мови, вимагає <...> цілковито особливого обдаровання, яке по якійсь лінії, імовірно, споріднене з письменницьким обдарованням (тільки письменницьке обдаровання активне, а обдаровання словникаря — пасивне та обов'язково свідоме).

*Лев Щерба*

У неофіційній ієрархії лексикографічних кодексів словник мови письменника, напевно, здебільшого сприйманий широким загалом і фахівцями як «молодий» і малознаний, або радше малозастосовний, жанр<sup>1</sup>. Певна річ, що таке враження складається під впливом перекладних, орфографічних, тлумачних та інших різнотипних словників національної мови. Часом доходить до того, що в загальних лексикографічних оглядах не знаходимо бодай якоїсь мінімальної інформації про існування словника мови письменника як окремого жанру. Так, Л. Булаховський у своїх «Нарисах із загального

---

<sup>1</sup> В основу статті покладено доповідь, що була виголошена на засіданні вченої ради Інституту української мови НАН України 26 квітня 2009 р.

мовознавства» 1959 р., докладно розглядаючи різні типи лексикографічних праць<sup>2</sup>, не згадує ні про наявність авторської лексикографії як цілої галузі словникарства, ні про існування словника мови письменника як жанру [2: 139 – 168], хоч – коли брати до уваги тільки українську та російську філологічні практики радянського періоду – 1951 р. вийшов друком «Словопоказчик до поезій Т.Г. Шевченка» [30], 1955 р. – показчик слововживання лексики в «Енеїді» І. Котляревського [31], а 1956 р. побачив світ перший том академічного чотиритомного «Словника мови Пушкіна», підготування якого було задеклароване ще 1933 р. [50: 5]. Потреба у словниках мови письменників особливо гостро відчувалася впродовж другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст., а перші спроби створення таких лексикографічних праць у сучасному розумінні припадають на ХІХ ст.<sup>3</sup> [зокрема див.: 48; 41; 32]. Не згадано про словник мови письменника як про окремий жанр ні в «Енциклопедії українознавства» [14: 324 – 326], ні в «Нарисі української літературної мови» Ю. Шереха 1951 р. [24: 68 – 70]. Із 60-х – 70-х років ХХ ст. про цю категорію лексикографічних праць не забувають ні в монографіях, ні в підручниках, зокрема про існування словника мови письменника згадано в академічній «Сучасній українській літературній мові»<sup>4</sup> за редакцією І. Білодіда (автор лексикографічної частини – Л. Паламарчук) [20: 293, 315], «Курсі сучасної української літературної мови»<sup>5</sup> М. Жовтобрюха та Б. Кулика (автор лексикографічної частини – М. Жовтобрюх) [10: 90] та ін. Проте в історії європейської лексикографії традиція створення словників мови письменників може нараховувати кілька століть, коли, певна річ, не вважати першими зразками авторської лексикографії ще глосарії античної доби, у яких витлумачувалася архаїчна лексика з творів Гомера, Вергілія та інших, або глоси середньовічної писемності. Скажімо, перші словники мови англійських письменників з'явилися в ХVІ ст., набагато раніше, ніж в інших європейських країнах. Англійські словникарі передусім звернули увагу на творчість Д. Чосера. Перший словник мови цього письменника (укладач – П. Грінвуд) з'явився як додаток до «Англійської граматики» 1594 р. [11: 26 – 27]. І тут резонно постає питання: «Що охоплює поняття авторської лексикографії?» Не вдаючись до контрверсійних теорій щодо обсягу терміна, до робочого арсеналу дослідження залучаємо *конкорданси, індекси,*

---

<sup>2</sup> Серед них перекладні (дво- та багатомовні), тлумачні, спеціальні (галузеві), ідеографічні, фразеологічні, ідіоматичні, синонімічні, діалектні, історичні, етимологічні словники та словники іншомовних слів [2: 139 – 168].

<sup>3</sup> Щоправда, не всі дослідники поділяють таку думку. О. Карпова, наприклад, твердить: «Радянська письменницька лексикографія почала своє існування в 50-і роки у зв'язку з підготуванням до видання матеріалів Словника мови Пушкіна» [11: 14].

<sup>4</sup> Ідеться про загальну дефініцію та про «Словник мови Шевченка» [54] як конкретний приклад.

<sup>5</sup> Згадано [30; 31; 54].

гларії та лексикони<sup>6</sup>. На жаль, з практичних міркувань поза цим описом мусимо залишити українські словники, що тлумачать чужомовних авторів, хоч у вітчизняній лексикографії є справжні перлини в цій галузі, як-от «Словар до Гомерової Одиссеї та Іліади» І. Огоновського 1900 р. [47] та ін. Словник І. Огоновського, подаючи українські відповідники давньогрецької лексики, спирається, крім інших джерел, і на тогочасні переклади «Одиссеї» та «Іліади» українською мовою, що дає підстави розглядати цю лексикографічну працю не тільки як суто перекладний словник<sup>7</sup>.

У новітній період історії мова найвидатніших письменників стає виразником найголовніших нормалізаційних тенденцій, поступово авторська лексикографія переходить з категорії суто навчальної літератури в кодифікаційну галузь. Зародження й розвиток багатьох європейських літературних мов нового часу, зокрема багатьох слов'янських ідіомів<sup>8</sup>, відбувалися саме на основі утвердження красивого письменства рідною мовою. Скажімо, в українській або білоруській культурно-мовній ситуації інші чинники спочатку не відігравали помітної ролі<sup>9</sup>.

<sup>6</sup> Конкорданс — словник, «що подає до кожного реєстрового слова (чи словоформи) усі або вибіркові контексти його вживання, демонструючи таким чином принаймні мінімальне його лексичне оточення» [1]. Індекс (частотний словник) — словник, у «якому кожна одиниця реєстру характеризується числом, що вказує на кількість її вживань (частоту) в обстежених текстах (вибірці)» [16: 822]. Гларій — «зібрана глос, тобто незрозумілих читачеві, з погляду укладачів, слів і висловів» [11: 7]. Лексикон (тлумачний словник) — «словник, що подає всебічну філологічну характеристику слова: додаткову функціонально-семантичну кваліфікацію, тлумачення значень, ілюстративні приклади тощо» [там само].

<sup>7</sup> Відомо, що в Росії в другій половині ХХ ст. активно розвивалася теорія двомовної авторської лексикографії, завдяки чому було розпочате укладання кількох словників згаданого типу [докладніше див.: 15]. Вийшов друком болгарсько-російський словник до поезій Н. Вапцарова [49], а також автореферат дисертаційного дослідження, що покликане репрезентувати сербськохорватсько-російський словник до творів С. Любиші [22]. Крім того, початки власне української авторської лексикографії були двомовні, про що свідчать, наприклад, словник, доданий до «Енеїди» І. Котляревського (третє вид. 1809 р.) [48], та «Українсько-руський словничок до «Кобзаря» Т.Г. Шевченка» Н. Малечі (1917 р.) [43].

<sup>8</sup> Ідіом — «загальний термін на позначення різноманітних мовних утворень — мови, діалекту, говірки, літературної мови, її варіанта та інших форм існування мови. Термін «І.» використовувався у тих випадках, коли визначення лінгвістичного статусу мовного утворення ускладнене <...> або коли таке визначення неістотне в межах розв'язуваного завдання... І. — поняття суто функціональне й не передбачає жодних спеціальних структурних характеристик» [3: 171].

<sup>9</sup> Словник мови письменника якогось автора рідко коли впливає на кодифікацію літературної мови, проте в сучасних умовах саме сукупність словників, що описують мововжиток окремих письменників, стають головними виразниками нормалізаційних ідей у текстах художньої літератури. Зрештою саме на підставі таких словників найзручніше простежити мовомислення, зреалізоване в красному письменстві певної епохи.

Першою спробою авторської лексикографії в історії *нової української літературної мови* цілком доречно можна вважати доданий до першого видання «Енеїди» Івана Котляревського (1798 р.) українсько-російський словник перекладного й тлумачного типу на 972 слова. У третьому виданні твору (1809 р.), першому надрукованому зі згоди І. Котляревського, «Словарь малороссийских слов, содержащихся в «Энеиде» и многих иных в Малороссии употребительных, исправленный, умноженный и дополненный словами для четвертой части» [48] містить майже 1 000 лексем, незрозумілих для російськомовних читачів. У деяких словникових статтях розгляданого видання подано етимологічну інформацію. Так, у статті *барило*<sup>10</sup> наведено російський відповідник української лексеми й зазначено, що згадана одиниця — французьке слово, *Baril* [48: 141]. Аналогічно подано інформацію й про деякі інші слова, як-от: *блискавиця* — «нѣм. сл., Blitz, молния» [там само], *броварня* — «нѣм. сл., Brauerey, пивоварня» [там само], *важить* — «нѣм. сл., wiegen, вѣсить» [48: 142], *дяковать* — «нѣм. слово, Danken, благодарить» [48: 144], *талирка* — «нѣм. сл., Teller, тарелка» [48: 149] тощо. Ясна річ, ці ремарки не витримують критики з погляду сучасного мовознавства, адже для того, щоб тлумачити українську лексему *блискавиця* як німецьке слово (або *барило* — як французьке) немає жодних підстав<sup>11</sup>. Трапляються в згаданому словнику й зовсім фантастичні пасажі: лексему *гречный*<sup>12</sup> супроводить пояснення «Собственно значит греческий; говорится же: мороз гречный, мороз сильный; слово не гречное, слово не учтвое» [48: 143], а лексему *розгардіяшъ* перекладено як «роскошество» [48: 148]. Проте, незважаючи на такий загально сумбурний рівень словника та чимало помилок у ньому, розглядану працю, напевно, також треба вважати й однією з перших спроб етимологічного словника *нової української літературної мови*. За цим глосарієм у третьому виданні йшло «Дополнение к словарю малороссийских слов», що його створив сам І. Котляревський (153 слова). Словник, який уклав І. Котляревський до повного видання «Енеїди» 1842 р., не раз передруковувався «без змін у наступних виданнях або служив основою для власних приміток того чи іншого укладача» [19: 215].

У науковій літературі можна знайти твердження, що в українському словникарстві першими спробами в галузі авторської лексикографії були два словнички мови Шевченкових творів, укладачем

---

<sup>10</sup> Приклади з видання подано зі збереженням усіх графіко-орфографічних особливостей, без адаптації до вимог чинного правопису.

<sup>11</sup> Лексема *блискавиця* походить від псл. *blъskъ, blĕskъ, blisk-*, суфіксального утворення від іє. *\*bhlei-, \*bhloi-, \*bhli-*, того самого, що й у блідий та ін. [37: 209 — 210]. *Барило* — запозичення, що прийшло в українську мову через польську з італійської або середньолатинської [37: 143].

<sup>12</sup> Слово *гречный* запозичене з польської мови, пол. *grzeczny* «чемний, увічливий» утворилося через злиття вислову *k rzeczy* «до речі» [37: 592].

яких став Н. Малеча. Це «Словничок Шевченкової мови» (1916 р.) — словопоказчик, що містить майже всю лексику українських віршів Т. Шевченка (близько 7 000 слів), та «Українсько-руський словничок до «Кобзаря» Т.Г. Шевченка» (1917 р., близько 3 500 слів) з вибірко-вим реєстром лексем, що були незрозумілі для російських читачів [21: 373]. Така думка, вірогідно, утвердилася через те, що розглядані два словники вийшли друком як окремі видання. Скажімо, П. Горецький у своїй монографії 1963 р. досить докладно розглядає словники мови письменника, назвавши першими зразками цього жанру в українській лексикографії саме згадані праці Н. Малечі [8: 163 — 164, 220 — 222].

Найповніше з лексикографічного погляду досліджена Шевченкова мова (близько 10 словників різного обсягу, спрямування та якості, серед яких найкращими треба визнати «Словник мови Шевченка» 1964 р. [54] та «Конкорданцію поетичних творів Тараса Шевченка» 2001 р. [40]). Вийшли друком словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка [53], словник поетичної мови В. Стуса (рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори) [45], словопоказчики до мови І. Котляревського [31], драматичних творів Лесі Українки [28], творів А. Тесленка [46], В. Стефаника [38], поетичних творів І. Франка [39]. Створено також словники мови творів Л. Глібова (у Ніжинському університеті), В. Стефаника (у Прикарпатському університеті) [21: 373], проте вони не вийшли друком. В Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України свого часу укладали «Фразеологічний словник мови Т. Шевченка»<sup>13</sup>. У вітчизняній лексикографії наявний «Словник епітетів П. Загребельного» С. Діброви [34]. Ця лексикографічна праця не зовсім відповідає своїй назві, адже в ній розглянуто мовний матеріал тільки з роману «Диво» згаданого письменника. 2007 р. Н. Адах випустила у світ словник, у якому з лексикографічного погляду розглянуто 1 300 новотворів В. Барки [26].

Найменше з лексикографічного погляду описана Франкова мова, хоч наукові принципи побудови словника мови художніх творів І. Франка І. Ковалик оприлюднив ще 1972 р. [12]. Щоправда, нещодавно створено експериментальну версію онлайнного конкордансу роману І. Франка «Перехресні стежки» [29]. Укладачі цієї версії С. Бук, А. Ровенчак твердять: «Практичне значення конкордансу найяскравіше виявляється у можливості його використання для створення Словника мови Івана Франка, ідею якого розробив професор Львівського університету І. Ковалик» [1]. І. Франко — єдиний український письменник, до творів якого вдалося виявити конкорданс онлайнного типу.

<sup>13</sup> Поза нашим оглядом залишаються словники рим окремих письменників. Ці праці здебільшого стосуються історії рим, бо описують мову письменника саме з погляду версифікації. У різних філологічних практиках відомі словники рим Є. Гребінки [33], Т. Шевченка [35], А. Міцкевича [59], С. Трембецького [66], Ю. Словацького [61], Ц. Норвіда [62] та ін.

Перспективи розвитку вітчизняної галузі авторської лексикографії можна тільки тоді рельєфно окреслити, якщо порівняти здобутки нашого словникарства в цій царині та відповідний набуток філологів інших країн, передусім — слов'янських. Спробуємо порівняти дві східнослов'янські лексикографічні традиції — російську та білоруську, — одну західнослов'янську (польську) та українську. Здобутки вітчизняного словникарства в галузі авторської лексикографії на тлі трьох згаданих практик мають досить поважний вигляд, коли брати за критерій оцінювання кількість видань про мову окремого письменника. Коли ж порівнювати українську та, скажімо, польську авторську лексикографію в площині опису мови всієї творчості окремого письменника, то мусимо визнати, що, крім словників мови Т. Шевченка та Г. Квітки-Основ'яненка, ми не маємо більш-менш *повного* словникарського опрацювання творчого доробку видатних речників красного письменства. І ще впадає в око та обставина, що між періодами виходу у світ українських словників зяють прірви непрощеної неактивності. Наприклад, «Словник мови Адама Міцкевича» в одинадцяти томах за редакцією К. Гурського та С. Грабеця виходив упродовж 1962 — 1983 рр. [63], «Словник мови Яна-Хризостома Пасека» у двох томах за редакцією Х. Конечної та В. Дорошевського з'явився протягом 1965 — 1973 рр. [64], «Словник польської мови Яна Кохановського» за редакцією М. Куцали в трьох томах побачив світ упродовж 1994 — 2003 рр. [65]. Під керівництвом Я. Пузиніни триває укладання «Словника мови Ципріана Норвіда». У польській лексикографії нам також відомий зворотний словник мови Яна-Хризостома Пасека [60]. Отже, від початку 60-х років минулого століття й до сьогодні польські філологи не припиняли працювати в галузі фундаментальної авторської лексикографії. За наявними відомостями, у Польщі тільки в період від 1983 р. до 1994 р. не виходили словники розгляданого типу.

На цей час у Польщі існує, наскільки вдалося з'ясувати, два спеціальні відділи, покликані укладати словники мови письменників. Перший — відділ «Словника Яна Кохановського» під керівництвом М. Куцали — працює в Інституті польської мови Польської академії наук, а другий — відділ «Словника мови Ципріана Норвіда» на чолі зі згаданою Я. Пузиніною — провадить свою роботу у Варшавському університеті. Чи маємо ми в межах України *бодай один* відділ, що зосереджує свою увагу тільки на створенні словника мови якогось одного письменника? Риторичне запитання. Треба підкреслити, що серед згаданих авторів, мова яких лексикографічно описана в польському словникарстві, Ян-Хризостом Пасек та Ян Кохановський творили в XVI—XVIII ст. У вітчизняній лексикографії не виявлено жодного авторського словника з репрезентацією мови письменника, творчість якого припадала б на добу, що не пов'язана ні з XIX, ні з XX ст.

В Інституті мовознавства ім. Якуба Коласа НАН Білорусі на початку сімдесятих років минулого століття, рівночасно з іншою роботою, стали вивчати мову творів Якуба Коласа. За майже чотири десятиліття створено багато розвідок, що описують мовне багатство класика білоруської літератури. Проте базований на Зібранні творів у 12-ти томах (1961–1964 рр.) «Словник мови Якуба Коласа» в чотирьох томах у вигляді рукопису поки що перебуває у відділі сучасної білоруської мови Інституту мови й літератури ім. Якуба Коласа та Янки Купали НАН Білорусі й потребує доопрацювання. Відомо, що розпочалося підготування до друку й уже виходить у світ двадцятитомне Зібрання творів Якуба Коласа, а це спонукає до поповнення картотеки й розширення згаданого словника [23: 76 — 77]. Білоруські лексикографи створили «Словник мови Скорини» в трьох томах [55], «Словник мови Янки Купали» у восьми томах (вийшло друком п'ять) [56], а також «Фразеологічний словник мови творів Якуба Коласа» за редакцією А. Оксамитова [58]. Для цього словника дібрано матеріали з дванадцятитомного зібрання творів класика білоруської літератури. Видання подає повну функціонально-семантичну й граматичну характеристику фразеологізмів, а також відбиває кількість уживань кожної фразеологічної одиниці. 1990 р. вийшов друком «Ономастичний словник творів Якуба Коласа» за редакцією М. Бірила [27], 2003 р. побачив світ «Тлумачний словник особливої лексики у творах Якуба Коласа» [57]. Як бачимо, у білоруському словникарстві лексикографічно описано, крім доробку класиків національної літератури ХХ ст., ще й мовний світ Ф. Скорини, що творив у межах традицій старобілоруського письменства.

Надзвичайно багата російська авторська лексикографія. Так, тільки мові О. Пушкіна присвячено майже 20 різноманітних словників (серед них виявлено й працю, укладачами якої були українські русисти [див. зокрема: 42]). Доробок О. Грибоєдова проаналізований у 6-ти словниках, Ф. Достоевського — у 5-ти. Ф. Достоевський виявився єдиним російським письменником, до мови творів якого вдалося знайти онлайн-конкорданс [36]. За нашими відомостями, лексикографічно репрезентовано твори понад 50 російських письменників [17]. Серед цих праць і всеохопні словники типу «Словника мови Пушкіна», і праці, присвячені окремому творові певного автора.

Навіть простим оком видно, що російські філологи, а також русисти з інших країн, упродовж останніх 50-ти років не тільки не припиняли теоретичних пошуків у галузі авторської лексикографії, а й створили різнопланові словники, більшість з яких має важливе значення для всієї славістики. І нині цей сегмент словникарства перебуває в центрі уваги філологічної науки Росії, про що свідчить видана 2002 р. антологія «Російська авторська лексикографія ХІХ—ХХ ст.» за редакцією Ю. Караулова. У виданні зібрано передмови зі словників, а також важливі теоретичні праці з галузі авторського словникарства зазначеного періоду. Укладачі переконані: «Узагальнення досвіду

письменницької лексикографії стане інструментом для розвитку філологічної критики, надасть нового стимулу розвитку досліджень з історії російської літературної мови, створить передумови для розроблення нових типів авторських словників» [17]. Видається цілком справедливою думка, що розвиток ідей, викладених у цій антології, сприятиме розвитку авторської лексикографії й поза межами Росії, передусім — у слов'янських країнах.

Досить детально історію становлення української письменницької лексикографії розглядає Г. Вокальчук у своїй монографії «Словотворчість українських поетів ХХ ст.» [6]. У виданні з погляду вивчення авторських лексичних новотворів ХХ ст. проаналізовано не тільки надруковані словники, а й численні додатки до відповідних дисертацій. На думку дослідниці, упродовж 90-х — початку 2000-х рр. з'явилася велика кількість «словників та словопокажчиків, представлених у вигляді додатків до дисертаційних досліджень» [6: 359]. Певна річ, через «рукописний статус» згаданих праць їхнє використання в загальнонаціональному філологічному просторі досить обмежене, що не сприяє закріпленню здобутих результатів у синтетичних мовознавчих студіях. Г. Вокальчук також випустила у світ «Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ ст.» як частину монографічного дослідження [5].

Отже, українська авторська лексикографія на тлі двох східнослов'янських традицій, а також польської словникарської практики, не має вигляду провального проекту, але чомусь складається враження, що цій галузі в нашій філологічній науці бракує *динамізму, координованості та чіткого бачення перспектив*. Незважаючи на різні підходи, «словники до творів письменників, будучи матеріалом для історичної лексикології, найтіснішим чином пов'язані з розвитком семасіології, що виникла в ролі допоміжної науки спочатку стосовно лексикографії, потім — щодо етимології» [7]. Тому розвиток національного авторського словникарства — це стимул до подальшого розвитку всієї української лексикографії. Поступ можливий тільки там, де не забувають про сліди попередників, зберігаючи їх від поглинання неблаганим часом. Скажімо, «Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка» 1978 — 1979 рр. [53] — один з найкращих зразків вітчизняної лексикографії, надрукований на ротапринті накладом 350 примірників на такому папері, що не знати, чи він протриває довше, ніж «Словар до Гомерової Одиссеї та Іліяди» І. Огоновського 1900 р. [47]. І на цьому тлі маємо красномовний приклад: знаковий для русистики «Словник мови Пушкіна» 1956 — 1961 рр. перевидано з певними доповненнями в Москві 2000 р. [52]. Напевно, через це та деякі інші досить зримі проблеми можна натрапити в науковій літературі на інвективи, адресовані українському словникарству: «Не сприяє повноті й глибині дослідження ідіолекту незадовільний стан авторської лексикографії; адже відсутність словника мови письменника унеможлиблює докладне моделювання його ідіолекту, як і з'ясування його індивідуальних



мовних осягнень у їх відношенні до узусу, норми літературної мови» [9: 16].

Доки мовознавці не зможуть користуватися повними словниками мови певної генерації національних письменників<sup>14</sup>, доти висновки щодо стану нової української літературної мови якоїсь доби матимуть умовно-узагальнений характер, бо виявлені лінгвальні відмінності, засвідчені в пам'ятках, не завжди можна визнати належними до тієї самої мовної системи без спеціальних застережень [див.: 4: 36 — 37]. Напевно, ми припустимося методологічної помилки, коли, наприклад, будемо розглядати кожен мовний факт, наявний у Шевченкових віршах, як свідчення нової української літературної мови *взагалі*, без урахування особливостей тогочасного вживання в певних жанрах чи в живому мовленні<sup>15</sup>. Цілком справедлива думка, що авторська лексикографія — це одна з підвалин історії літературної мови та арсенал для побудови цілісної картини письменницького стилю, бо «визначити характер і ступінь впливу письменника на літературну мову, на процес її розвитку можна лише за умови освоєння і осмислення принципів його творчого методу» [18: 134].

Українським словникамарям треба вивчити досвід інших слов'янських країн, щоб належним чином оцінити власний. Потрібен час і змога шукати й узагальнювати. Крім того, варто мати на увазі, що сучасна авторська лексикографія покликана випускати у світ не лише словники в традиційному паперовому варіанті, а й у вигляді онлайн-вих конкордансів, на електронних носіях та ін., адже, за образним висловом М. Конюшкевич [13: 35], залучити під егіду Слова молодше покоління можна тільки за допомогою нових інформаційних технологій. У світлі сказаного роль Інституту української мови НАН України як провідної мовознавчої установи українознавчого профілю має бути визначальною.

1. Бук С., Ровенчак А. Онлайн-конкорданс роману Івана Франка «Перехресні стежки». — [Цит. 1 квітня 2009]. — Доступно з <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/0801/0801.3239.pdf>.
2. Булаховський Л. Нариси з загального мовознавства. — Вид. 2-е, виправлене та доповнене. — К.: Рад. школа, 1959. — 307 с.
3. Виноградов В. А. Идиом // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. — М.: Сов. энциклопедия, 1990. — С. 171.
4. Винокур Г. О. Об изучении языка литературных произведений // О языке художественной литературы / Сост.: Т. Г. Винокур. — М.: Высшая школа, 1991. — С. 32 — 63.
5. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / За ред. А. П. Грищенка: Монографія. — Рівне: Наук.-вид. центр «Перспектива», 2004. — 523 с.
6. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ ст.: Монографія / Відп. ред. С.Я. Єрмоленко. — Острого: Національний університет „Острозька академія”, 2008. — 536 с.

<sup>14</sup> Ліпше, звичайно, щоб це були конкорданси.

<sup>15</sup> Пор.: «Ідеться про загальну дефініцію та про «Словник мови Шевченка» [54] як конкретний приклад».

7. *Гельгардт Р.Р.* Словарь языка писателя: К истории становления жанра // Русская авторская лексикография XIX—XX веков: Антология / Сост.: Е.Л. Гинзбург, Ю.Н. Караулов, Л. Л. Шестакова / Отв. ред. Ю.Н. Караулов. — М.: Азбуковник, 2003. — [Цит. 03 квітня 2009]. — Доступно з [http://slovari.donpac.ru/lang/ru/ibooks/lib/lexic/Lek1\\_1.html](http://slovari.donpac.ru/lang/ru/ibooks/lib/lexic/Lek1_1.html).
  8. *Горецький П. Й.* Історія української лексикографії. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — 242 с.
  9. *Гриценко П.* Ідіолект і текст // Лінгвостилістика: об'єкт — стиль, мета — оцінка: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. академік НАН України В. Г. Складенко. — К., 2007. — С. 16 — 43.
  10. *Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. — К.: Вища школа, 1972. — Ч. I. — Вид. 4-е. — 402 с.
  11. *Карпова О. М.* Словари языка писателей. — М.: Изд-во МПИ, 1989. — 106 с.
  12. *Ковалик І. І.* Наукові філологічні основи укладання і побудови Словника мови художніх творів Івана Франка // Українське літературознавство. Іван Франко. Статті і матеріали. — Львів, 1972. — Вип. 17. — С. 3 — 10.
  13. *Конюшкович М. И.* Итоги III Международного конгресса исследователей русского языка (Москва, 20 — 23 марта 2007 г.): Экстраполяция на состояние изучения русского языка в Республике Беларусь // Восточнославянские языки в европейском языковом контексте: Сборник научных статей по материалам Международной научной конференции 24 — 25 октября 2007 г. / Под ред. Е. Е. Иванова. — Могилев, 2007. — С. 33 — 39.
  14. *Кузеля З.* Лексикологія // Енциклопедія українознавства: Загальна частина / Репринтне відтвор. видання 1949 р. — К., 1994. — С. 324 — 326.
  15. *Очерки лексикографии языка писателя (двуязычные словари) / Отв. ред. А. В. Федоров. — Л., 1981. — 160 с.*
  16. *Перебийніс В. С.* Частотний словник // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський та ін. — К.: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — Вид. 3-є, зі змінами. — С. 822.
  17. Русская авторская лексикография XIX — XX веков: Антология / Сост.: Е. Л. Гинзбург, Ю. Н. Караулов, Л.Л. Шестакова / Отв. ред. Ю. Н. Караулов. — М.: Азбуковник, 2003. — [Цит. 03 квітня 2009]. — Доступно з <http://www.slovari.ru/default.aspx?r=173>.
  18. *Сологуб Н.* Словник мови письменників // Лінгвостилістика: об'єкт — стиль, мета — оцінка: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. академік НАН України В. Г. Складенко. — К., 2007. — С. 133 — 138.
  19. *Ставицький О. Ф.* Коментар до «Енеїди» І. Котляревського та його історія // Котляревський І. Енеїда: Поема. — К.: Рад. шк., 1989. — С. 207 — 284.
  20. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. — К.: Наук. думка, 1973. — 438 с.
  21. *Тараненко О. О.* Мови письменника словник // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. та ін. — К.: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — Вид. 3-є, зі змінами. — С. 372 — 373.
  22. *Трофимкина О. И.* Сербохорватско-русский словарь к произведениям С. М. Любичи. Дис. ...канд. филол. наук. — Л., 1971.
  23. *Чабатар Н. А.* Вивучення моунай спадчыны Якуба Коласа // Граматычны лад беларускай мовы. Шляхі гістарычнага развіцця і сучасныя тэндэнцы: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцы. — Мн: Права і эканоміка, 2007. — С. 76 — 80.
  24. *Шерех Ю.* Нарис української літературної мови. — Мюнхен, 1951. — 404 с.
  25. *Щерба Л. В.* Опыт общей теории лексикографии // Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. — Л.: Наука, 1974. — С. 265 — 304.
- Лексикографічні джерела**
26. *Адах Н.* Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти) / За ред. Г. М. Вокальчук. — Рівне: Вид-во Олега Зеня, 2007. — 136 с.

27. Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа / Пад рэд. М. В. Бірылы; Склад.: Г. У. Арашонкава і ін. — Мн.: Навука і тэхніка, 1990. — 638 с.
28. *Бойко М. Ф.* Словопоказчик драматичних творів Лесі Українки. — К.: Наук. думка, 1961. — 94 с.
29. *Бук С., Ровенчак А.* Онлайн-конкорданс роману Івана Франка «Перехресні стежки». — [Цит. 31 березня 2009]. — Доступно з <http://www.ktf.franko.lviv.ua/~andrij/science/Franko/concordance.html>.
30. *Ващенко В.С., Петрова П.О.* Шевченкова лексика: Словопоказчик до поезій Т. Г. Шевченка. — К., 1951. — 106 с.
31. *Ващенко В., Медведєв Ф., Петрова П.* Лексика «Енеїди» І. Котляревського: Показчик слововживання. — Харків, 1955. — 208 с.
32. *Грот Я.* Словарь к стихотворениям Державина // Сочинения Державина с объяснительными примечаниями Я. Грота. — Спб., 1883. — Т. IX. — С. 356 — 444.
33. *Гурин І. І.* Словник рим Є. Гребінки. — Миргород, 1982. — 65 с.
34. *Діброва С. М.* Словник епітетів П. Загребельного. — Сімферополь, 2003. — 107 с.
35. *Діброва С. М.* Словник рим Т. Г. Шевченка. — Сімферополь, 2004. — 144 с.
36. *Достоевский Ф. М.* Словарь-конкорданс публицистики. — [Цит. 03 квітня 2009]. — Доступно з <http://dostoevskii.karelia.ru>.
37. Етимологічний словник української мови: У 7 тт. / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін. — К.: Наук. думка, 1982. — Т. 1. — 631 с.
38. *Ковалик І., Ощипко І.* Художнє слово Василя Стефаника. — Львів, 1972. — 101 с.
39. *Ковалик І., Ощипко І., Полюга Л.* Лексика поетичних творів Івана Франка. — Львів, 1990. — 264 с.
40. Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка: У 4 тт. / Ред. і упоряд.: О. Ільницький, Ю. Гавриш. — Нью-Йорк - Едмонтон - Торонто, 2001.
41. *Куницький В. Н.* Язык и слог комедии «Горе от ума». К столетию дня рождения А. С. Грибоедова. 4 янв. 1795 г. — 4 янв. 1895 г. (С прилож. словаря комедии). — К., 1894. — 57 с.
42. *Меньшиков И. И., Мордань В. И., Подмогильная Н. В.* Поэтическое слово Пушкина: Словарь лексических компонентов атрибутивных конструкций. — Дніпропетровськ: Січ, 1999. — 325 с.
43. *Малеча Н.* Україно-руський словничок до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. — Херсон, 1917. — 82 с.
44. *Нестор Літописець.* Словничок Шевченкової мови. — Миколаїв, 1916. — 64 с.
45. *Оліфіренко Л. В.* Словник поетичної мови Василя Стуса: Рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори. — К.: Абрис, 2003. — 90 с.
46. *Сизько А.Т.* Лексика мови Архипа Тесленка. Словопоказчик оповідань [Учб. посібник з спецкурсу для філол. фак. ун-ту]. — Дніпропетровськ, 1970. — 101 с.
47. Словар до Гомерової Одиссеї та Іліади / Зладив І. Огоновський. — Львів, 1900. — 433 с.
48. Словарь малороссийских слов, содержащихся в «Энеиде» и многих иных в Малороссии употребительных, исправленный, умноженный и дополненный словами для четвертой части // Котляревський И. «Энеида» на малороссийский язык предложена. — С.-Пб., 1809. — С. 139 — 150.
49. Словарь поэзии Николы Вапцарова: Опыт лексикографического описания болгарского художественного текста / Сост.: Е. А. Захаревич, Е. Ю. Иванова, М. Ю. Котова и др.; Отв. ред. Г. В. Крылова. — СПб., 1998 — 2004. — Вып. 1, 2.
50. Словарь языка Пушкина: В 4 тт. / Сост.: С. И. Бернштейн; Гл. ред.: В. В. Виноградов и др. — М.: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1956. — Т. 1. — 806 с.
51. Словарь языка Пушкина: В 4 тт. / Сост.: С. И. Бернштейн; Гл. ред.: В. В. Виноградов и др. — М.: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1956 — 1961.
52. Словарь языка Пушкина: В 4 тт. / Сост.: С. И. Бернштейн; Гл. ред.: В. В. Виноградов и др. — 2-е изд., доп. — М.: Ин-т рус. яз., 2000.
53. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У 3 тт. / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх. — Харків, 1978 — 1979.
54. Словник мови Шевченка / Уклад.: М. Ф. Бойко та ін. — К.: Наукова думка, 1964. — Т. 1, 2.

55. Слоўнік мовы Скарыны / Склад.: У. В. Анічэнка. — Мн: Навука і тэхніка, 1977 — 1994. — Т. 1 — 3.
56. Слоўнік мовы Янкі Купалы: У 8 тт. / Склад.: У. В. Анічэнка і ін. — Мн: Беларуская навука, 1997 — 2003. — Т. 1 — 5.
57. Тлумачальны слоўнік адметнай лексікі ў творах Якуба Коласа / Склад.: Г.У. Арашонкава і ін. — Мн.: Беларуская навука, 2003. — 286 с.
58. Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа / Рэд.: А. С. Аксамітаў; Уклад.: А.С. Аксамітаў і ін. — Мн.: Навука і тэхніка, 1993. — 655 с.
59. *Budkowska J.* Słownik rymów Adama Mickiewicza. — Wrocław, 1970. — 226 s.
60. Indeks a tergo do słownika języka Jana Chryzostoma Paska / Oprac. A. Pasoń, K. Żelazko. — Wrocław, 1976. — 70 s.
61. *Jeżowski M.* Słownik rymów Juliusza Słowackiego. — Lublin, 2002. — 741 s.
62. *Jeżowski M.* Słownik rymów Cypriana Norwida. — Lublin, 1998. — 442 s.
63. Słownik języka Adama Mickiewicza / Red. nac. K. Górski, S. Hrabec. — Wrocław, 1962 — 1983. — Т. 1 — 11.
64. Słownik języka Jana Chryzostoma Paska / Red. nac. H. Koneczna, W. Doroszewski. — Warszawa, 1965 — 1973. — Т. 1 — 2.
65. Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego / Pod red. M. Kucalę. — Kraków, 1994 — 2003. — Т. 1 — 3.
66. Słownik rymów Stanisława Trembeckiego / Pod red. H. Turskiej. — Toruń, 1961. — 140 s.

*Tetjana Tsybalyuk-Skopnenko (Kyiv)*

#### THE UKRAINIAN AUTHORIAL LEXICOGRAPHY: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Based on several Slavic countries' vocabulary practices some aspects of the Ukrainian authorial lexicography development are analyzed in the article. Conducted comparison between the national experience in creating writers' language dictionaries and the most popular Belorussian, Polish, and Russian authorial dictionaries will enable to draw further prospect in the national writers' lexicography development.

**Key words:** lexicography, dictionary, writers' language, history of the Ukrainian literary language.

#### **Мовна мозаїка**

##### **СЕСТРИ ТЕЛЬНЮК, БРАТИ ЯРЕМЧУКИ І ТРІО МАРЕНИЧІВ**

У якій формі — однини чи множини — потрібно вживати прізвище, якщо йдеться про двох і більше жінок, чоловіків або жінок і чоловіків? Треба зважати на те, чим закінчується прізвище і кому воно належить — чоловікам чи жінкам. Чоловічі прізвища на -о та кінцевий приголосний в українській мові відмінюють, тому їх уживають у множині, якщо йдеться про двох і більше чоловіків, пор.: **брати Потапенки, Іван і Петро Потапенки, брати Яремчуки, Дмитро і Назарій Яремчуки.** Жіночі прізвища на -о та кінцевий приголосний, як відомо, не відмінюють, тому вони мають форму однини, іменуючи двох і більше жінок, пор.: **сестри Байко, сестри Тельнюк, Леся і Галя Тельнюк.** Якщо ж потрібно назвати на прізвище гурт, родину, де є жінки і чоловіки, то його вживають у формі множини, пор.: **Антоніна, Світлана та Валерій Мареничі, тріо Мареничів, родина Скиданів, Василь і Діана Матющенки, дует Матющенків.**

*Катерина Городенська*